



A költészet születésnapján

Nem hiszem, hogy mindenki tudná: április 11-e, József Attila születésnapja egyben a magyar költészet ünnepe, Magyarország lelkiismeretének napja. Talán túlzónak tartja az olvasó ezt a mondat végi emelkedettséget, hiszen azzal vágtam e cikkbe, hogy a költészet nemzetének sok-sok tagja aligha tud erről a napról. Messzire vezetnek a szálak, s a végleges összegabalyodás reális veszélye nélkül nem is vállalkozhat senki a rend megteremtésére. Éppen ezért igyekszem szigorú fegyelmet tartani gondolataimban.

Először: nem meglepő, hogy e nap kevésbé ismert sokak számára. A verstől való elidegenítés olyan formákat is ölthet, amelyekről első ránézésre nem gondolhatnánk, hogy ilyen hatással is bírhatnak. Gondoljunk a kis óvodásra, aki belesül mondókájába és ezért megszegyenítik; a verset dallama alapján érzékelő kisiskolásra, aki hosszú éveken át mormol hangcsoportokat anélkül, hogy értené a szavak összefüggéseit; a nagyobb diákra, aki az életrajzi adatokkal egy szinten érzi fontosnak a költői kép szépségének „lefordíthatóságát”, s ezáltal arányt téveszt; az öntudatos gimnazistára, aki minden értelmezésben belemagyarázást vél fölfedezni, ám fülein átengedi a József Attila-i igazságot, hogy „a líra logika.” És persze gondoljunk a kötelezően letudott versmondó versenyekre, a „Nem elég”-szózatokra, a „ki viszi át”-túltengésre és az egyéb differenciálatlan hevületekre, a „hét költő-jére” és minden olyan dologra, ami a költészet valóságán kívülségét sugallja, holott éppen azáltal lehet ünnepi egy vers — és különösen a Költészet napja —, hogy a líra a valóság valósága, csak hát — mint minden művészet — a lehetséges világot is közvetíti.

Másodszor: a költészet nemzete vagyunk. (Némi engedményt téve: Kelet-Európa a líra igazi hazája.) Miért is? Mert a toll mesterei ezen a tájon évszázadok óta képes beszédre voltak kényszerítve, ha igazat, fontosat akartak elmondani. Így válhatott az allegória keleti képpé, s ekként fejlődhetett a képzelet és kifejezés tökéletes eszközévé a szimbólum éppen Ady Endrével.

Harmadszor: kissé kopott frázis, hogy az irodalom a nemzet lelkiismerete. Igaz, mély gondolat, de mára új tartalomra lelt. Ma már ugyanis nem vállalkozik arra a költészet, mint például Petőfi ajkáról, vagy Batsányi röpirat-verseiben: nem buzdít fölkelésre és nem mozgósít közös gondolkodásra. A líra személytelenné vált, mert a személyes sorsot közvetítő költő elvonult a képi és fogalmi szódszletek mögé. Nem azért, mert nem érez együtt valamely közösséggel, s nem is amiatt, mert ma már többet dorbézolnak a lírikusok, mint hajdanán. Egyszerűen a világ megváltozása az ok. A világ a tudomány számára is nehezen megismerhető. Miért lenne könnyebb dolga a költőnek? Feladata így is nehéz: fölfedezéseit úgy kell megosztania a fehér papírral, hogy mind a vers, mind pedig önmaga megmaradjon.

Végül: ha érezzük, ha nem, mi mindannyian egy gondolat részesei vagyunk. Egy olyan költeményé, amely drámaian tagolt, lángolóan boldog és boldogtalan. Egyetlen mondaté.

VECSERNYÉS IMRE

Öböl

Nem találtam meg a tengert, az utat csupán. Cipóm orrán moszat. Lábnymok. Szemerklél a szürkület, mint a homok. Szemgödrömben a képzelet kutat,

halott tekintetében egy pocok. Egyre befelé nyílnak az utak, egyre beljebb él az élet. Kutat rág belém, éles foga szinte ropog.

A képzelet s a bűn azonos talán? És a pusztulás is ide ömöl? Bibor vattában mulat a halál,

míg elképedve érzem, milyen tömör. Milyen tömött ez a mélység! Zabál még az állat: szép és véres az öböl.

Vagon

Hétköznapok: mindenféle pótszerek, a tényeknek átengedett oltalom, hogy puhán tartsanak, mint az alom, a kipárnázott, rafinált szeszek.

Nézem az öklöm az íróasztalon: tapasztott szikla. Biztosan szeret engem ez a bágyadt, piszkos szerep. Ó kér engem és én mindig őt kapom,

önmagam karakterszínész lettem. Egy béka a teherpályaudvaron elindul, a vasaktól meg se retten.

Varakozón, mint egy szerep, a vagon tárva áll. Egymásra lelnek: ketten. S ránt egyet a mozdony. Csozogva. Vakon.

Zápor

Talán lehettem volna boldogabb, nem ilyen kisírt, akár egy temető, s nem magára hagyott, mint a Teremtő, talán lehettem volna boldogabb.

Minden megszólalás között az első, a táruló pusztulásnál pontosabb, hajnali zokogásnál fontosabb, minden megszólalás között az első.

Lehettem volna visszatérő zápor, aki a kerti asztalon felejtett poharat megtölti: zuhogó mámor,

akit a szenvtelen ég elejtett, ám hangokat csalt ki a zongorából. Talán szeretett. Talán szeretett.

BAKA ISTVÁN

VIKTOR SZOSZNORÁNAK

Helsingőr

Helsingőr homokóra
ó méri éjszakám
órjارات peregnek
a sikátor nyakán

a Fő-térről a Dísz-tér
kelyhébe s vissza ím
kardokkal alabárdal
zörögnek perceim

kopolyú-zsalugáter
pikkely-cserép a házon
büdös bendőbe zárva
átúszom éjszakámon

múlik az éj a hajnal
pengéje fölhasítja
vér ömlik és a dánok
szétfröccsennek visítva

ó csillag-bogú háló
ki vet ki éjszaka
kit részegít a hajnal
hal-ember-vérszaga

Helsingőr homokóra
Helsingőr harcsabendő
zörög a percek vértje
terjed a vér a fertő

Helsingőr hol az örök
homokja elpereg
hol úsznak hal-dizőzők
és Hamlet-hold mereng

Helsingőr hol a görlok
girlandjain dereng
virradata a vérnek
véróra cseppre csepp

a Fő-térről a Dísz-tér
kelyhébe s vissza hull
az órjارات a vér és
ablak tátog halul

múlik az éj de véget
nem ér pereg megint
s hal-Ofélia éjek
örvényében kering

Helsingőr harcsabendő
halbél-sikátorok
terjeng a vér a fertő
és Hamlet-hold borong

Helsingőr hol a vérem
véróra csöppre csöpp
és nem múlik az éj nem
mert Helsingőr örök



BERCZELLER RUDOLF: HARLEKIN

LENGYEL ZOLTÁN

Amiért nem is lehet

III.

így, nem írom meg azt az estét sem, s hogy vannak esték amik csak önmaguk, s én is olyan színeket keresek, amik talán kékek, vakok, feketék, mert így még lehet, hogy hasonlítok majd egy éjszaka, talán az éjszaka leszek, s így már érthetőbb lesz, hogy nem írom, nem írhatom meg egyetlen éjszaka történetét sem, hiszen én se vagyok egyetlen, mert te sem egyedül éltél bennem, bár ezentúl se lesz könnyebb hazudni, csak néha visszalapozom a napokat, s elnézem majd, hogyan egyensúlyozunk az éjszaka párába vont peremén, de lehet, hogy ezt sem írom meg, s azt sem, hogy tépetten száll a hold, meg hogy csillagok gyűjtik a havat, hisz ahogy már mondtam, vagy csak mondani akartam: utánad már nem írhatok semmit, mert én sem maradtam meg: várom ott, abban az öreg éjszakában hogy belép végre, s morzsák nélkül eloszsz bennünket egymás közt.

és nem értem meg, mert ha értenéd is, sem lennél több mint ez az írás, amit én nem írok, mert vannak írások, amik nem íródnak, csak egyszerűen bealkonyodnak, majd sötétlen őrzik a fényesség pompás kellekeit, őrzik, vigyáznak mindarra, amit át kell még adni majd, hogy hatalma legyen az ébredésnek is, amit nem tud még senki, nem éreznek mások se, talán csak az, ki nem írja meg, s tudja hogy nem írhatja meg, míg maga nem lesz a sötét, egyetlen éjszaka ott, abban a múltban, hol együtt egyensúlyozunk az éjszaka párába vont peremén, s minden előtt letagadjuk egymást, hogy ne legyen senki, ne lehessen semmi, amikor csillagok gyűjtik sárgán a havat. s nem leljük sehol a helyet, hová kizárkózhathatnánk, pedig oly végtelen a hideg és mély a tél! hogy tépetten száll a hold, de ne nézd soha, mert nem lehet ügysem az az éjszaka, mert nem élhetsz már te sem, és látod, az éjszakák, hogy ne élhess bennem, hogy kihunyj, mint körülöttem a sötét, hogy reggel legyen, s az ostoba fényben éljenek majd fölöttünk félelmek s boldogságok, de azt sem írom meg, ahogy nem írhatom meg

Az emlékezet költője

Néhány napja jelent meg Baka István fordításában az Arsenyij Tarkovszkij válogatott verseit tartalmazó vékony kötet az Európa Könyvkiadó gondozásában. Ha e kis füzetet nem is lehet már kapni — hisz alacsony példányszámot szavaztak meg neki —, írni róla kötelességünk. Egyrészt Tarkovszkij nagysága, másrészt a kitűnő szegedi költő-műfordító miatt.

Arsenyij Tarkovszkij különös pályát befutó költő. Első kötete ugyanis elég későn, ötvenöt éves korában jelent meg, 1962-ben. A magyar érdeklődők először fia, Andrej Tarkovszkij Tükör című filmjében hallhatták először verseit. A Szovjetunióban ma a legjelentősebb alkotók között tartják számon érzékenységről, műveltségéről, drámai őszinteségről tanúskodó lírájáért.

„A művész: nem szent és nem bűnöző, nem lángész és nem idióta. A művész mind a négy egyszerre. Maga a hányódó, megosztott és egy, véghetetlenül és örökre egy emberiség.” Pilinszky János szavai mélyen igazak Tarkovszkijra, a művészre. Ő maga a „kollektív emlékezet”, minden emlék megragadója és raktározója. Verseiben az öröklétet jelképező természet, a gyermekkori láz vagy a front tragikus élménye az emlékezésből tör elő tisztán, mindenféle csináltság nélkül. Nem ismeri a pózokat, nem alkalmazza az „átlaglíra” manírjait, „pusztán” átengedi magán feltörő emlékeinek pontos, tisztelt mondatait.

Mint minden igaz művész, Arsenyij Tarkovszkij is a létezés alapkérdéseit teszi föl újra és újra önmagának. A

vadászaton elejtett állat látványa vagy a fodorzódó vízé ugyanide tereli figyelmét: „Elég nekem tulajdon öröklétem, / Hogy vérem folyjon századokon át, / S hogy leljek egy biztos, meleg szobát, / Fizetségül feláldoznám az életem, / De szálló tüje cérnaként vezet, / A nagyvilágon végig engemet.”

Nem tudni sokszor, fiktív-e az emlék vagy egy megtörtént elem álpoétizálásával találkozunk, s hasonlóképp a költői én is oly sok formát, alakot vesz föl, hogy meghatározhatatlan az „igazi” egyén képe. De legyen bármilyen is a leplezetlenül rejtőzködő én, kérdése mindig ugyanaz: „Hosszú, fekete tük, sorjázó pikkelylek, / S a bíbor áfonya paták alól fröcsög szét, / Szemhéjam ujjaim vadul feszegetik még, / És én vagyok-e még, ki élni vágy: a test?” — írja Midőn fegyők alatt kezdetű versében.

A legfontosabb én-kép talán a tücsöké. „Programversében” írja, hogy „házitücsök vagyok én”. Azaz olyan „hangszer”, amely nem szólal meg bárkinek, s főleg nem parancsra. Magányos és személyes kíván lenni. Ez a „proklamáló” rendkívül fontos, nagy jelentőségű, ha a harminc esztendővel ezelőtti szovjet kórusköltészetre, az uniformizáció törekvésekre gondolunk. Arsenyij Tarkovszkij nem a kivonulást, csak az érzékeny lét jogosultságát hirdette meg. Ezekkel a szavakkal: „Éjeliőr vagyok én, felverem újra a házat, / S kürtökként a folyón túl felharsannak a társak.”